

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ

Олена Зубатенко,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри господарського права та процесу
Донецького університету економіки та права

Створення державою стабільних умов господарювання кооперативів є не менш важливою проблемою серед тих, які потребують негайного реагування з боку уповноважених органів державної влади та вироблення шляхів їх подолання у контексті світової економічної кризи. Кооператив – більш уразливий учасник відносин у сфері господарювання порівняно з суб'єктами господарювання інших організаційно-правових форм. Така властивість зумовлена тим, що кооператив, перш за все, об'єднує людей задля задоволення їх соціально-побутових та інших потреб і вже в останню чергу має на меті отримання прибутку. В цілому призначений для поліпшення матеріального, фінансового, соціального становища людини та задоволення її освітньо-культурних потреб кооператив як визнаний державою правовий засіб реалізації конституційних прав та обов'язків громадян вимагає особливого підходу з боку держави, що має отримати вираз у створенні відповідної системи заходів, спрямованих на підтримку діяльності таких суб'єктів права. Саме недостатня увага з боку законодавця до розширення правового інструментарію підтримки та гарантування діяльності кооперативів зумовила необхідність проведення даного дослідження.

У цілому організаційно-економічні та правові аспекти діяльності кооперативів перебувають у центрі наукового інтересу багатьох дослідників, зокрема, В. Гончаренка, І. Козюри, С. Грудницької, Н. Славової [1–3]. Проте недостатньо дослідженими та такими, що потребують подальшого аналізу, залишаються питання державної підтримки діяльності кооперативів в Україні.

Метою цієї статті є визначення напрямів державної підтримки розвитку кооперативів в Україні.

Слід зазначити, що у більшості країн світу так чи інакше здійснюється *державна підтримка діяльності кооперативних організацій*. Звісно, ступінь і види державної підтримки залежать від стану законодавства про кооперативи та засади економічної безпеки їх діяльності. У багатьох країнах Західної Європи уряди дуже

серйозно ставляться до розвитку кооперативного руху, вбачаючи в ньому ефективний засіб пом'якшення соціальних і економічних проблем у суспільстві, надають йому істотну фінансову допомогу. Так, в Англії в законодавчому порядку створений спеціальний фонд для кредитування виробничих кооперативів. В Англії, Франції, Іспанії відомі численні випадки, коли органи державної влади надають фінансову допомогу робочим для викупу призначених до закриття збиткових підприємств і перетворення їх на кооперативи. Велику підтримку кооперативам надають з тих же причин і органи місцевого самоврядування. У ряді країн кооперативи включені в механізм державного регулювання економіки, що використовується, зокрема, з метою ослаблення економічних і соціальних суперечностей.

Як правило, держави надають *фінансову підтримку* кооперативам у рамках певних програм шляхом встановлення *пільгових кредитів і пільгового оподаткування* [4]. Зокрема, Податковим кодексом Російської Федерації (далі – ПК РФ) передбачене надання пільг організаціям споживчої кооперації на федеральному рівні. Так, ст. 297 ПК РФ встановлені особливості визначення витрат організаціями споживчої кооперації, що дозволяє цим організаціям включати у витрати на виробництво та реалізацію товарів (робіт, послуг) витрати на утримання споживчих товариств і їх союзів, відсотки, що виплачуються за залучені у пайовиків та інших громадян позикові кошти, а також відрахування до фонду розвитку споживчої кооперації. Відповідно до глави 21 ПК РФ не підлягає обкладенню податком на додану вартість реалізація часток у статутному капіталі організацій, паїв у пайових фондах кооперативів і пайових інвестиційних фондах, цінних паперів тощо. Крім того, главою 23 ПК РФ передбачене звільнення від оподаткування на доходи доходів мисливців-любителів, які надходять від здачі організаціям, зокрема споживчої кооперації, здобутих хутровини, хутряної або шкіряної сировини або м'яса диких тварин [5].

У Бельгії діяльність кооперативів визначається спеціальними законами (перший з них був прийнятий у 1935 р.) і спеціальними королівськими указами. Згідно з бельгійським зако-

нодавством кооперативи були тривалий час чисто комерційними компаніями індивідуального типу. Лише поправкою до чинного законодавства, прийнятою у 1995 р., визнана соціальна мета їх діяльності. Бельгійська податкова система надає пільги з оподаткування кооперативів. Так, не оподатковується прибуток кооперативів у сумі до 5000 бельгійських франків. Але для отримання податкових пільг кооперативу необхідно отримати офіційний дозвіл на це від Національної ради кооперації (CNC) Бельгії.

У Данії діяльність кооперативів не регулюється державою. Кооперативи діють згідно із своїм статутом. Ставка оподаткування прибутку кооперативів становить 14,3 %, а підприємства інших організаційно-правових форм сплачують податок на прибуток у розмірі 34 %.

В Іспанії кооперативами є компанії із змінним капіталом і демократичною структурою управління. Для членів кооперативів обов'язковим є внесення паю, мінімальна сума якого встановлюється статутом. Члени робочих кооперативів в Іспанії щомісячно отримують авансові платежі, мають свою частку в прибутках кооперативу. В іспанських кооперативах широко розвинута система соціального забезпечення. Кооперативи користуються значними податковими пільгами: вони звільнені від таких податків, як податок на корпорацію, податок на компанію, податок на будови, податок на капітал. Члени кооперативів звільнюються від прибуткового податку.

Законодавство Франції, що стосується кооперативів, також визнає комерційний характер їх діяльності. Ремісничі, транспортні, морські та сільськогосподарські кооперативи повністю звільнюються від сплати податків на прибуток.

Досить диференційованою є система сплати прибуткового податку з кооперативів в Італії. Так, якщо на соціальні витрати та виплати винагород припадає більше 60 % усіх витрат кооперативу, то вони повністю звільнюються від сплати прибуткового податку. Якщо ж на ці виплати припадає від 40 до 60 % усіх витрат, то кооперативам надається знижка з прибуткового податку у розмірі 50 %. Якщо ж соціальні витрати кооперативу менше 40 %, то вони змушені нести повний тягар прибуткового податку.

Великі податкові пільги передбачені для кооперативів у Португалії. Зокрема, вони звільнені від податку на будови, використовувани під офіси та для здійснення господарської діяльності, від податку на корпорації, додаткового податку, податку на капітал.

У Сполучених Штатах Америки діяльність кредитних товариств регламентується Федеральним Законом «Про кредитні товариства», ухваленим у 1934 р. Цим законом для кредитних товариств передбачений пільговий податковий режим, що дозволяє останнім виплачувати більш високі (у порівнянні з іншими депозитними установами) відсотки [6].

Разом із тим слід зазначити, що законодавством окремих зарубіжних країн не передба-

чається надання кооперативам будь-яких податкових преференцій. Так, у Великобританії, незважаючи на те, що Закон про виробничі й ошадні товариства був ухвалений ще у 1852 р., кооперативи не користуються будь-якими податковими пільгами. Вони сплачують у повному обсязі всі податки на корпорації та на капітал.

У Швеції відсутнє спеціальне законодавство про кооперативи. Вони розглядаються як звичайні компанії, тому мають такий самий податковий статус, як і інші комерційні компанії.

У Федеративній Республіці Німеччині діяльність кооперативів регламентується Законом «Про комерційні та торгові кооперативи», який законодавчо закріпив соціальні зобов'язання кооперативу перед своїми членами. Останні зміни до цього Закону, що стосуються встановлення подвійного статусу членства в кооперативі (за угодою партнерства та контрактом зайнятості), були внесені до 1994 р. Пільги кооперативам не надаються.

Таким чином, в окремих країнах Європи (Великобританії, Швеції, Німеччині) кооперативи прирівняні до комерційних структур і не користуються пільгами при оподаткуванні, але в цілому простежується тенденція державної підтримки діяльності кооперативів. Значна кількість європейських країн законодавчо визнала високу соціальну роль кооперативного руху та надає кооперативам різні пільги, насамперед з оподаткування. Як свідчить проведений аналіз, уряди багатьох провідних європейських держав (США, Російської Федерації, Бельгії, Іспанії, Франції, Португалії), визнаючи кооперативи швидше соціальними, ніж комерційними організаціями, звільняють їх діяльність від обкладення багатьма податками.

На нашу думку, цей позитивний світовий досвід заслуговує на увагу та може бути використаний українським законодавцем під час розроблення заходів, спрямованих на підтримку діяльності кооперативів. У зв'язку з цим слід зазначити, що на даний час наявний законодавчий масив, присвячений визначенню правових засад господарювання різних видів кооперативів, не містить у своєму складі норм про гарантії та підтримку діяльності цих суб'єктів права. Діяльність кооперативів є не менш важливою з соціальної точки зору, наприклад, порівняно з підприємствами, але чомусь сільськогосподарським підприємствам надається певна державна підтримка, а сільськогосподарські кооперативи її позбавлені.

Простота організаційно-правової форми кооперативу дає можливість досить швидко його створити та через певний проміжок часу відчувати позитивні результати діяльності. Крім того, кооперативи виявилися відносно ефективними господарниками, оскільки за даними, наведеними у друкованих засобах масової інформації, річний обіг суб'єктів господарювання, що діють у системі Укоопсоюзу, від реалізації товарів, робіт і послуг становить 6,4 млрд грн [7, с. 9]. Це доводить, що кооперативи можуть досить ефек-

тивно вирішити проблему безробіття, яка за умов економічної кризи набула особливої актуальності.

Проведений аналіз свідчить про доцільність перегляду існуючих підходів до державного регулювання діяльності кооперативів, переходу від пасивної позиції до активної підтримки їх діяльності. Перший крок у цьому напрямі вже зроблено у вигляді затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепції Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року (далі – Концепція) [8].

Як зазначено у Концепції важливим напрямом розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кількість яких за станом на 01.01.2009 р. в Україні становить 936, що на 191 одиницю менше порівняно з відповідним періодом 2005 р. У цілому виконання передбачених у Концепції заходів сприятиме:

- підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок скорочення витрат на впровадження нових технологій, маркетингові, дорадчі й інші послуги;

- розвитку конкурентного середовища на аграрних ринках, оптимальному співвідношенню якості та ціни продукції;

- підвищенню економічної ефективності діяльності особистих селянських господарств і фізичних осіб, які займаються сільськогосподарським виробництвом, підвищенню рівня товарності їх продукції, зменшенню втрат під час просування до кінцевого споживача;

- підвищенню рівня й якості життя сільського населення;

- комплексному розвитку місцевих, регіональних і загальнодержавного аграрних ринків;

- створенню до 2015 р. не менше 10 тис. сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (у розрахунку один кооператив на дві три сільські населені пункти);

- створенню понад 100 тис. додаткових робочих місць у сільській місцевості;

- надходженню від сплати податків із заробітної плати та платежів до соціальних фондів у сумі 1 млрд грн; при цьому сума податкових пільг сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам може становити від 200 до 300 млн грн на рік;

- зростанню до 2015 р. обсягів виробництва продукції сільського господарства в 1,6 рази та її реалізації на аграрних ринках через сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (не менше 20 % загального їх товарообігу).

Таким чином, Концепція – один з небагатьох документів, який акцентує увагу на наданні податкових пільг сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам. Проте недоліком Концепції можна визнати відсутність конкретизації щодо напрямів використання коштів, які будуть утворені у результаті надання податкових пільг. Звісно, залишається сподіватися,

що цей недолік буде виправлений у межах першого етапу (2009 рік) виконання Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, яким передбачено підготовку та схвалення відповідних нормативно-правових актів. Крім того, відповідні зміни необхідно внести до чинного податкового законодавства України з метою фіскальної стимуляції діяльності кооперативних організацій, що дасть змогу в цілому повніше адаптувати українську правову систему до європейського права.

Висновки

Ступінь та види державної підтримки залежать від стану законодавства про кооперативи та засади економічної безпеки їх діяльності.

Серед найпоширеніших заходів державної підтримки діяльності кооперативів у зарубіжних країнах заслуговують на увагу пільгові кредити та пільгове оподаткування.

Доцільним є перегляд існуючих підходів до державного регулювання діяльності кооперативів в Україні з переходом від пасивної позиції до активної підтримки їх діяльності. Необхідно також удосконалити чинне податкове законодавство України у частині стимуляції діяльності кооперативів.

Література

1. Гончаренко В. В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. – К., 1997. – 233 с.
2. Козюра І. Роль кооперативного сектора в розвитку територій: канадський опыт // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 80–83.
3. Грудницька С. М., Славова Н. О. Проблеми фінансово-господарського забезпечення діяльності кредитних спілок // Економіко-правові дослідження в ХХІ столітті: історія, сучасне становище і перспективи становлення господарського законодавства: Матеріали Першої міжнарод. науч.-практ. інтернет-конф., г. Донецьк, 16–18 лютого 2009 г. – Д., 2009. – С. 85–96.
4. Буздалина О. Б. Потребительская кооперация в условиях глобализации мировой экономики // Налоговый вестник. – 2002. – № 12. – С. 21–24.
5. Налоговый кодекс Российской Федерации: Ч. 2 от 05.08.2000 г. № 117-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2000. – № 32. – Ст. 3340.
6. Щербак Н. В. Кредитная кооперация // Законодательство. – 2001. – № 3. – С. 46–52.
7. Бабенко С. Потребительская кооперация: тенденции и перспективы // Голос Украины. – 2009. – № 47.
8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.02.2009 р. № 184-р // Офіційний вісник України. – 2009. – № 14. – Ст. 444.

